

4. Ситник П. К., Дербак А. П. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні: монографія. Київ, 2004. 226 с.
5. Савчук В. В. Філософські та психологічні підходи до визначення поняття «національна самосвідомість». URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/8_2009/11.pdf.pdf
6. Петрушенко В. Природа свідомості: зіткнення парадигм. *Вісник національного університету «Львівська політехніка». Сер.: Філософські науки.* Львів, 2009. № 636. С. 3–8.

УДК 159.96 + 17

Жванія Т.В.

*кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди*

КРИЗА ЕТИКИ ТА ЦІННОСТЕЙ У КОНСУЛЬТАТИВНІЙ ПРАКТИЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Неспровокований військовий напад Росії на Україну є не лише актом порушення суверенності нашої держави, але й фізично руйнує будинки, квартали, селища та міста, позбавляє робочих місць та засобів до існування, відбирає здоров'я та життя людей – цивільних і військових, спричиняє паніку у мирного населення всієї країни; ставить під загрозу безпеку в цілому та психологічну безпеку зокрема, а спостереження в режимі реального часу за вбивствами невинних українських мешканців і вибухами будинків – у медіа, соціальних мережах і стрічках новин протягом днів, тижнів і місяців поспіль має катастрофічний вплив на психічний стан людей у всьому світі. Разом з буквальною фізичною військовою агресією здійснюється й нова хвиля інформаційної війни проти України – ІПСО (Інформаційно-Психологічні Операції, PSYOPS – де PSY означає Psychological і OPS – Operations), яка має на меті «розгойдування психіки», підведення широких верств населення до висновку – «легше підкоритися ворогу, ніж будь-яким чином опиратися йому» [1]. Елементами ІПСО є дезінформація, пропаганда, перебільшення певної (часто реальної) інформації або применшення іншої, диверсії в тилу, кібератаки тощо. Ці «впливи» на фізичному та психічному / психологічному рівнях викликають переживання страху та невизначеності цивільними мешканцями, супроводжуються прямими загрозами їхньому життю та їхнім близьким. Коли українські міста потрапили під удар, мирні жителі на власні очі бачили вибухи та смерть, а також почали відчувати негайні збої в основних ресурсах

(електрика, водопостачання, питна вода, продукти харчування та ліки, а також проблеми з надійним спілкуванням з близькими людьми). Також українці відчують почуття несправедливості, оскільки важко здобути ними демократія та свобода опинилися під невиправданою загрозою. Уся сукупність зазначених факторів відповідає традиційній теорії «справедливої війни», яка є відповіддю на правопорушення. Теорія «справедливої війни» визначає критерії, за якими війна може бути визнана справедливою, та обмежує засоби ведення такої війни, і разом з цим, справедливі війни залишаються злом, але меншим і необхідним.

Існує велика кількість досліджень, що такі важкі переживання можуть призвести до серйозних наслідків, включаючи посттравматичний стресовий стрес, депресію та тривогу. Симптоми посттравматичного стресового розладу включають жахливі та реалістичні спогади про військові сцени, нав'язливі спогади про травму, паніку, нездатність заснути та кошмари, а також уникнення всього, що нагадує травму. Цивільні особи, які постраждали від війни, піддаються підвищеному ризику розвитку проблем із психічним здоров'ям, таких як посттравматичний стресовий розлад, тривога та депресія.

Травма війни, травма свідка, колективні травми під час криз, культурна травма – психічне здоров'я українців напружене через терор, занепокоєння та нещастя, з якими вони стикаються. Нинішні обставини можуть посилити або спровокувати вже існуючі проблеми з психічним здоров'ям і тих, хто перебуває в середині кризи, і тих, хто спостерігає здалеку, що викликає масу різноманітних емоцій, відчуттів і труднощів. Як свідчать численні психіатричні та психологічні дослідження, психологічний вплив військових дій може бути настільки глибоким, що війна викликає стійкі епізоди практично у всіх, незалежно від віку та статі: тривожні розлади, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) і депресія є одними з найбільш поширених побічних ефектів [1].

Травмуюча ситуація, якою є війна, призводить до зміни цінностей та запитів клієнта до психолога і психологічного супроводу. Відбуваються зміни у змісті та структурі ціннісно-орієнтаційних компонент особистості клієнта (необхідно пам'ятати, що психолог, який перебуває в той самій ситуації, що й клієнт, так само зазнає схожих змін, і може потребувати власного терапевтичного та супервізійного супроводу). Актуалізуються базові першочергові потреби безпеки та життєзабезпечення, порушуються функції планування власної діяльності та майбутнього, суб'єктивного контролю дійсності, відбувається переосмислення та переоцінка минулого досвіду, досягнень, вчинків, теперішнього стану та раніше запланованого майбутнього тощо. Психологи та психотерапевти, навіть ті, хто здійснює надання психологічної допомоги військовим та їх родинам, внутрішньо-переміщеним особам з 2014 року, часто мають таку саму симптоматику стресу, як і клієнти;

значна частина фахівців 1-3 тижні після початку війни не могли надавати кваліфіковану психологічну допомогу клієнтам через власні переживання та відсутність особистого ресурсу [2].

Окремою проблемою зараз постав етичний бік діяльності психологів при здійсненні публічної та медійної активності щодо висвітлення випадків гендерного (сексуального) насильства під час воєнних дій та психологічного супроводу осіб, які зазнали такого насильства (Заява Національної психологічної асоціації про межі професійної етики та практики психологів, які працюють з чутливими темами сексуальних злочинів російських окупантів в Україні, оприлюднену 15 квітня 2022 року).

ЛІТЕРАТУРА

1. Johnson WB, Grasso I, Maslowski K. Conflicts between ethics and law for military mental health providers. *Mil Med.* 2010 Aug; 175(8):548-53. doi: 10.7205/milmed-d-09-00119. PMID: 20731257.
2. Adetunji Jo. Many Ukrainians face a future of lasting psychological wounds from the Russian invasion URL: <https://theconversation.com/many-ukrainians-face-a-future-of-lasting-psychological-wounds-from-the-russian-invasion-177986>
3. Stoll J, Müller JA, Trachsel M. Ethical Issues in Online Psychotherapy: A Narrative Review. *Front Psychiatry.* 2020 Feb 11;10:993. doi: 10.3389/fpsy.2019.00993. PMID: 32116819; PMCID: PMC7026245.

УДК 159.9+376

Ілляшенко Т.Д.

*кандидатка психологічних наук, старша наукова співробітниця,
провідна наукова співробітниця Українського науково-методичного
центру практичної психології і соціальної роботи*

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА І ВІТЧИЗНЯНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ І РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Впровадження інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в Україні супроводжується значною критикою, пов'язаною, головним чином, з екстраполяцією зарубіжного досвіду, який важко пристосовується до реалій українського суспільства.

У процесі вивчення зарубіжного досвіду інклюзії в освіті, по-перше, звернено увагу на те, що перехід від диференціальної освіти до інклюзії здійснюється у країнах Західної Європи впродовж економічного розквіту, який забезпечив її підтримку не тільки політично, але й фінансово, по-друге, наголошено на тому, що «інклюзивна освіта є частиною освітньої та загальної